

УДК 368.914

Кулікова Є.О.

аспірант кафедри фінансового
менеджменту та фондового ринку
Одеського національного економічного університету

РОЗВИТОК НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

У статті розглянуто розвиток недержавного пенсійного страхування в Україні. Проаналізовано сучасний стан та особливості функціонування недержавного пенсійного страхування. Визначено основні проблеми розвитку системи недержавного пенсійного страхування на сучасному етапі.

Ключові слова: недержавне пенсійне страхування, недержавні пенсійні фонди, пенсійні контракти, пенсійні виплати, пенсійні внески, пенсійні активи.

В статье рассмотрено развитие негосударственного пенсионного страхования в Украине. Проанализированы современное состояние и особенности функционирования негосударственного пенсионного страхования. Определены основные проблемы развития системы негосударственного пенсионного страхования на современном этапе.

Ключевые слова: негосударственное пенсионное страхование, негосударственные пенсионные фонды, пенсионные контракты, пенсионные выплаты, пенсионные взносы, пенсионные активы.

The article deals with the development of non-state pension insurance in Ukraine. The present state and features of the functioning of non-state pension insurance are analyzed. The main problems of the development of the system of non-state pension insurance at the present stage are determined.

Keywords: non-state pension insurance, non-state pension funds, pension contracts, retirement benefits, pension contributions, retirement assets.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Побудова ефективно функціонуючої системи недержавного пенсійного страхування в Україні означає створення нового потужного механізму пенсійного страхування. Значущість недержавних пенсійних фондів визначається їхньою спроможністю бути суттєвим джерелом підтримки соціальних стандартів та водночас акумулятором внутрішніх інвестиційних ресурсів для прискореного розвитку національної економіки. Рівень розвитку недержавного пенсійного забезпечення є показником економічного та соціального становища населення країни [1, с. 104].

Недержавні пенсійні фонди створюються для здійснення пенсійного страхування громадян у рамках соціальної підтримки осіб похилого віку, а саме підвищення якості життя населення. Така підтримка передбачає створення альтернативної можливості використовувати накопичувальну частину пенсії з найбільшою ефективністю. Поки можна кон-

статувати, що українські громадяни в силу різних причин не поспішають переводити свої кошти до НПФ.

Відзначимо, що навіть на тлі загального негативного відношення населення, пов'язаного передусім із нестабільним, часто мінливим українським пенсійним законодавством, в останні роки інтерес до недержавних пенсійних фондів із боку громадян та організацій зростає.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Вагомий внесок у дослідження вищезазначеної проблематики зробили І. Головенко, Л. Діденко, К. Савченко, Т. Черничко, М. Стегура, К. Штепенко, А. Деркаченко.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Попри велику кількість наукових публікацій із питань розвитку недержавного пенсійного страхування існує необхідність оновлення актуальної інформації про стан недержавного пенсійного страхування в Україні.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Метою статті є аналіз системи недержавного пенсійного страхування України для виявлення основних недоліків функціонування.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Недержавні пенсійні фонди на фінансовому ринку України вважаються достатньо новим сегментом. В Україні недержавні пенсійні фонди надають послуги з недержавного пенсійного страхування, при цьому договір може бути укладений із фізичними та юридичними особами в рамках наявних пенсійних схем, заснованих на індивідуальних або солідарних пенсійних рахунках. Основним джерелом виплат пенсій за недержавним пенсійним страхуванням є пенсійні резерви, які формуються за рахунок надходжень внесків вкладників та доходів від інвестування.

Своєю чергою, НПФ, як і ПФУ, акумулює кошти пенсійних накопичень, організовує їх інвестування, облік, призначення та виплату накопичувальної частини страхової пенсії. У зв'язку із цим можливо виділити мету створення НПФ – підвищення якості обслуговування пенсіонерів та ефективності пенсійної системи.

Аналіз наявної ситуації показує, що система НПФ станом на 31.12.2017 представлена 64 недержавними пенсійними фондами, які мають діючу ліцензію на здійснення діяльності з пенсійного забезпечення та пенсійного страхування (рис. 1) [1].

Розглядаючи на динаміку кількості НПФ в Україні в досліджуваній період, можна констатувати, що найбільша кількість НПФ спостері-

галася у 2008 р. У подальшому їх кількість поступово почала зменшуватися. Так, у 2017 р. порівняно з 2008 р. їх кількість зменшилася майже в 1,7 рази і становить 64 недержавних пенсійних фондів. Згідно з даними Державного реєстру фінансових установ, найбільша кількість НПФ зосереджена у м. Києві, яка становить майже 72% від загальної кількості зареєстрованих НПФ. Окрім того, недержавні пенсійні фонди функціонують у Херсонській, Одеській, Харківській, Івано-Франківській, Львівській та Дніпропетровській областях. У Херсонській та Одеській областях зареєстровано по одному НПФ. По два НПФ функціонують у Харківській, Івано-Франківській та Львівській областях. Другу позицію після м. Києва за кількістю НПФ займає Дніпропетровська область, в якій функціонують чотири НПФ.

Зростання кількості НПФ зумовило зростання попиту на послуги з адміністрування цих фондів. До 2011 р. загальна кількість укладених пенсійних контрактів поступово збільшувалася і становила 75,0 тис. од. [6]. Даний показник збільшився на 44,4 тис. од. порівняно з 2005 р. Із кожним роком кількість учасників поступово зростає, але різке зростання учасників НПФ спостерігалось у 2008 та 2013 рр.

На особливу увагу заслуговує розподіл учасників НПФ за віковим станом. Серед учасників НПФ найбільшу частку до 2010 р. включно становили особи віком від 40 до 55 років, а найменшу – особи до 25 років, окрім 2006 і 2007 рр. Це пояснюється тим, що саме у віковій групі 40–55 років найбільше виражена потреба прискорення акумулювання додаткових

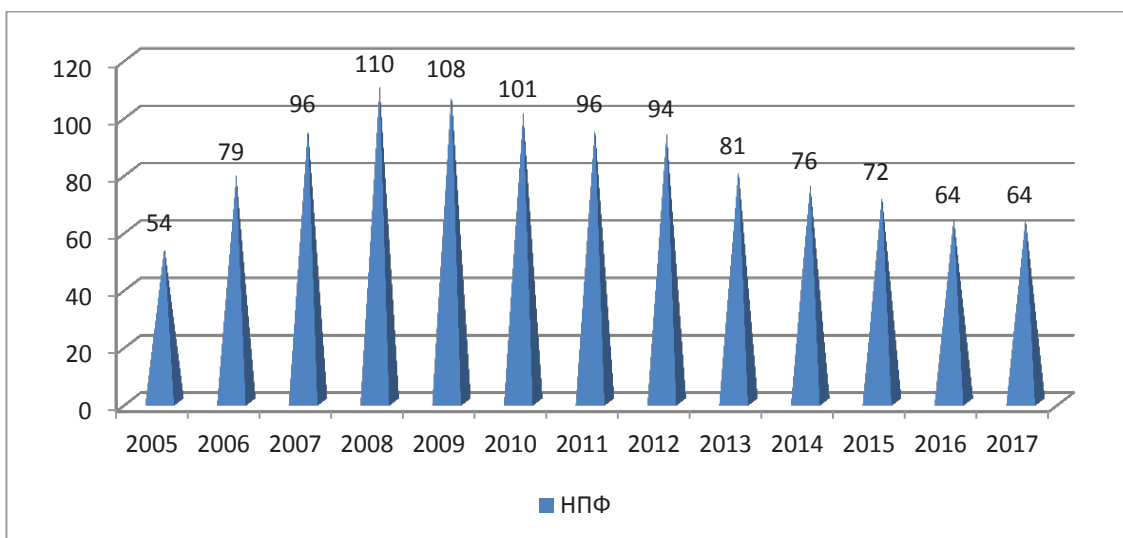

Рис. 1. Динаміка кількості НПФ в Україні за період 2005–2017 рр. [1]

заощаджень, яка може бути реалізована через систему недержавного пенсійного страхування. Слід зазначити, що частка осіб вікової групи до 25 років у структурі учасників НПФ до 2007 р. поступово зростала, а починаючи з 2009 р. зафіксована тенденція до зменшення [6]. Разом із тим відбувалося збільшення частки учасників НПФ вікової групи старше 55 років – із 7% у 2006 р. до 32% у 2014 р., тобто на 25%. Середній показник частки осіб вікової групи до 25 років за 2005–2008 рр. становив 7,75%, вікової групи від 25 до 40 років – 35,03%, від 40 до 55 років – 31,85%, а старше 55 років – 10,38%. За 2009–2011 рр. середній показник частки осіб вікової групи до 25 років становив 7,27%, від 25 до 40 років – 38,57%, від 40 до 55 років – 40,17%, а старше 55 років – 13,97%. Слід зазначити, що в 2012–2014 рр. відбулися зміни в розподілі учасників недержавних пенсійних фондів за віковими групами. Середній показник частки осіб вікової групи до 25 років становив 4,83%, від 25 до 50 років – 64,4%, від 50 до 60 років – 24,47%, а старше 60 років – 19,1%, тобто в структурі учасників НПФ значно зросла частка осіб старше 50 років і в середньому за 2012–2014 рр. вона становила 30,83% [7].

Кількість вкладників – юридичних осіб на протязі досліджуваного періоду відносно стабільна (рис. 2). Своєю чергою, показник пенсійних контрактів був стабільним до 2013 р. У 2014 р. відбувся різкий спад показників. У подальшому динаміка кількості укладених пенсійних контрактів та кількості вкладників – юридичних осіб варіюється. Динаміка кількості вкладників юри-

дичних осіб та пенсійних контрактів нестабільна. У 2011 р. показники набувають найвищого піку. Починаючи з 2012 р. тенденція різко змінюється у негативний бік [1].

Ситуація з кількістю учасників НПФ теж нестабільна (рис. 3). Починаючи з 2005 р. кількість учасників невпинно зростала. Різке зростання відбулося у 2013 р., після чого ситуація з кількістю учасників відносно стабільна. Станом на 31.12.2017 загальна кількість учасників НПФ становила 840,8 тис. осіб (станом на 31.12.2016 – 834,0 тис. осіб) [1; 2].

Тенденція пенсійних виплат виглядає позитивно. Пенсійні виплати (одноразові та на визначений строк) станом на 31.12.2017 становили 696,3 млн. грн., що на 10,5% більше порівняно з аналогічним періодом 2016 р. (рис. 4), при цьому одноразові виплати зросли на 1,3%, пенсійні виплати на визначений строк – на 45,9%. У 2015 р. пенсійні виплати (одноразові та на визначений строк) становили 557,1 млн. грн., що на 32,2% більше порівняно з кінцем 2014 р., при цьому одноразові виплати зросли на 23,7%, пенсійні виплати на визначений строк – на 121%. У 2012 р. пенсійні виплати збільшилися на 20,6% порівняно з 2011 роком і становили 251,9 млн. грн. [6].

Сукупно недержавними пенсійними фондами станом на 31.12.2017 було здійснено пенсійних виплат (одноразових та на визначений строк) 78,8 тис. учасникам, тобто 9,4% від загальної кількості учасників, які отримали/ отримують пенсійні виплати. Середній розмір одноразової пенсійної виплати на

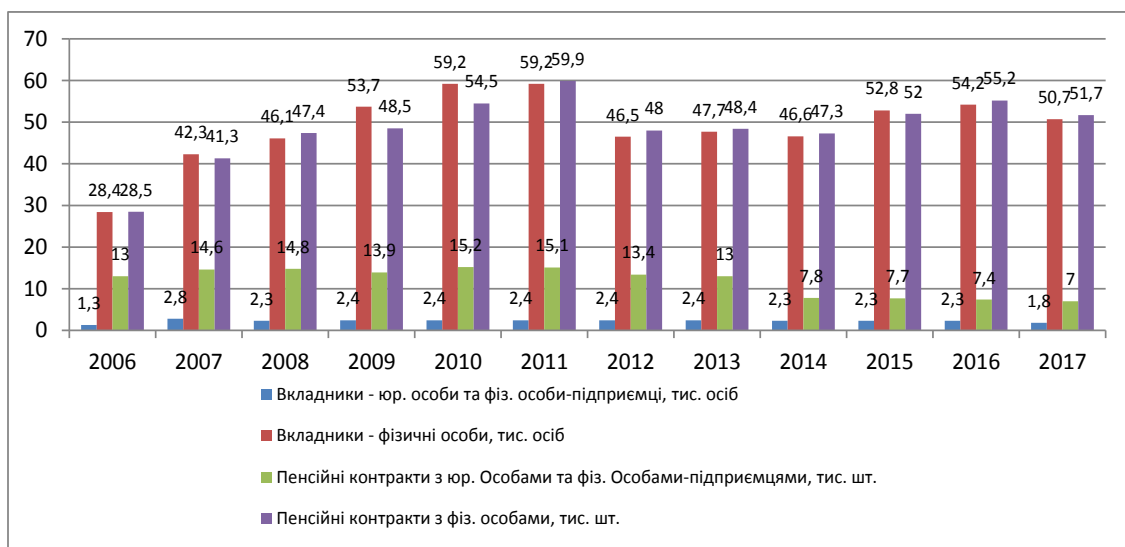

Рис. 2. Динаміка кількості укладених пенсійних контрактів та кількості вкладників [1–4]

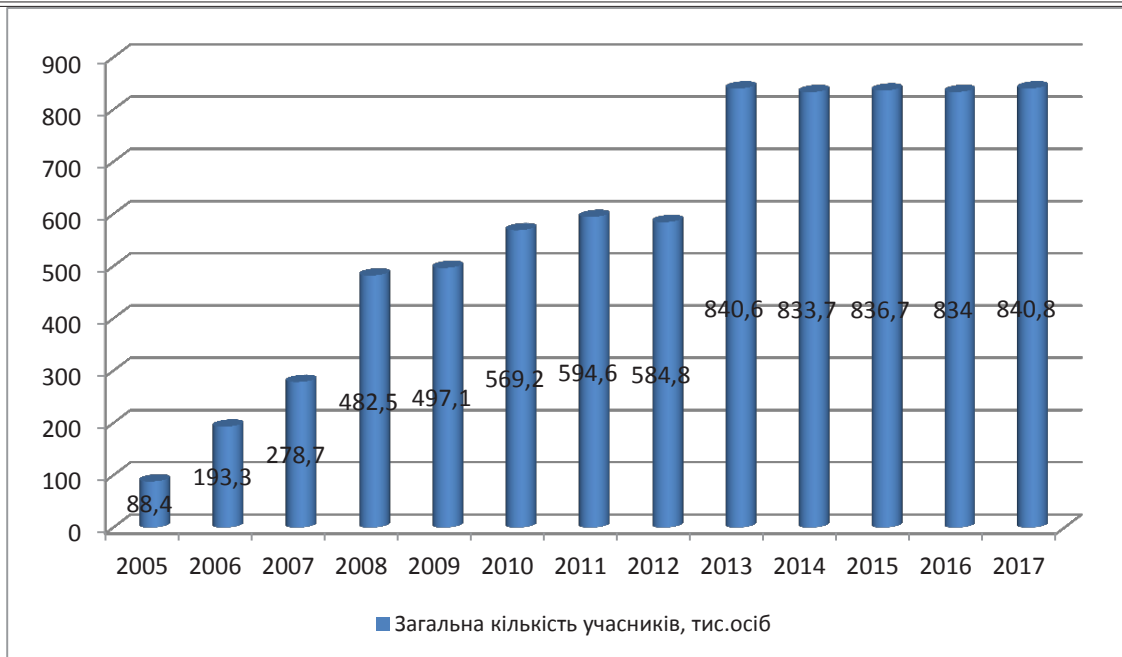

Рис. 3. Кількість учасників недержавних пенсійних фондів за період 2005–2017 рр., тис. осіб [1]

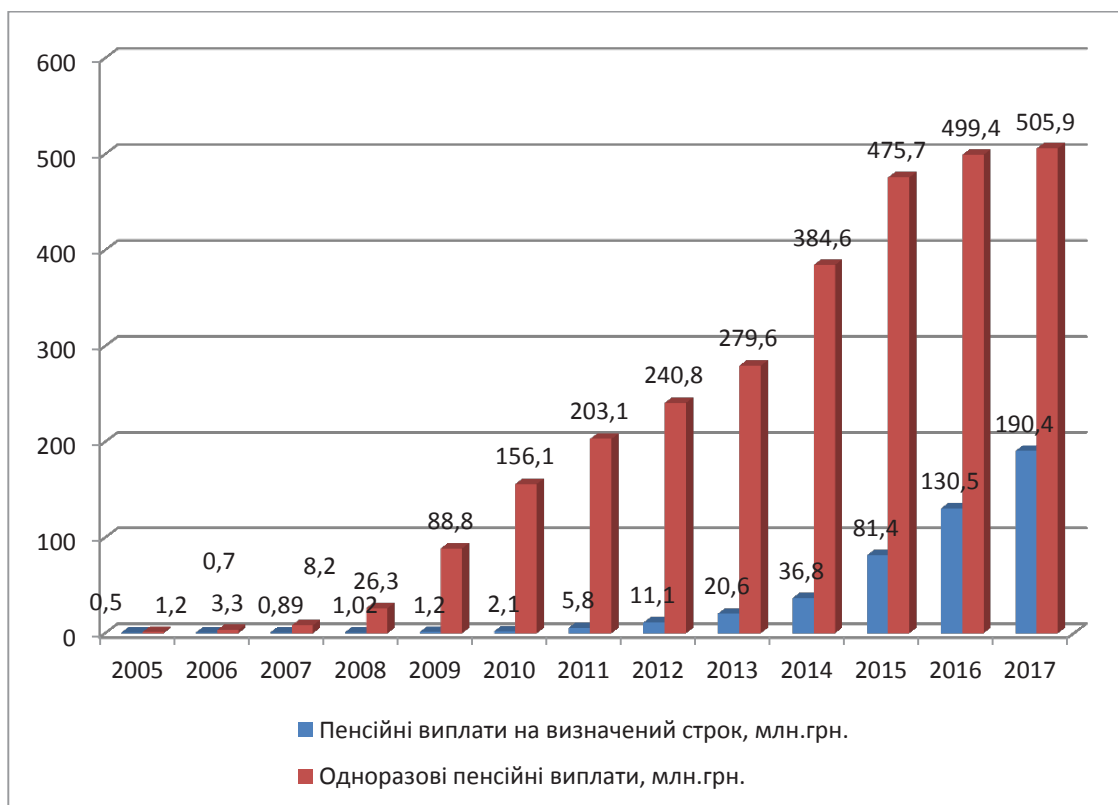

Рис. 4. Динаміка пенсійних виплат за період 2005–2017 рр., млн. грн. [1; 2]

одного учасника НПФ, який отримав/отримує пенсійну виплату одноразово, станом на 31.12.2017 становив 6,8 тис. грн. (станом на 31.12.2016 – 6,4 тис. грн., станом на 31.12.2015 – 6,0 тис. грн.), середній розмір пенсійної виплати

на визначений строк на одного учасника НПФ, який отримав/отримує пенсійну виплату на визначений строк, становив 47,8 тис. грн. (станом на 31.12.2016 – 33,9 тис. грн., станом на 31.12.2015 – 23,3 тис. грн.) (рис. 4) [1; 2].

Одним з основних якісних показників, які характеризують систему НПЗ, є сплачені пенсійні внески. Сума пенсійних внесків станом на 31.12.2017 становить 1 897,3 млн. грн., збільшившись на 0,1% (2,1 млн. грн.) порівняно з аналогічним періодом 2016 р. Порівняно зі станом на 31.12.2015 сума пенсійних внесків станом на 31.12.2016 збільшилася на 0,4% (8,4 млн. грн.) [3].

У загальній сумі пенсійних внесків станом на 31.12.2017 основну частку, або 93,4%, становлять пенсійні внески від юридичних осіб, на які припадає 1 772,3 млн. грн. [1].

На збільшення суми пенсійних внесків вплинуло:

- станом на 31.12.2017 – збільшення суми пенсійних внесків від фізичних осіб на 34,8% (32,1 млн. грн.), при цьому суми пенсійних внесків від юридичних осіб зменшилися на 1,7% (29,8 млн. грн.);

- станом на 31.12.2016 – збільшення суми пенсійних внесків від фізичних осіб на 14,8% (11,9 млн. грн.), при цьому суми пенсійних внесків юридичних осіб зменшилися на 0,2% (4,2 млн. грн.).

Середній розмір пенсійного внеску за 2017 р. на одного вкладника:

- юридичну особу та фізичну особу – підприємця становить 36 952,40 грн.;

- фізичну особу – 790,95 грн.

Загальна вартість активів, сформованих недержавними пенсійними фондами, станом на

31.12.2017 становила 2 465,6 млн. грн., що на 15,3%, або на 326,9 млн. грн., більше порівняно з аналогічним періодом 2016 р. та на 24,5%, або на 485,6 млн. грн., більше порівняно з аналогічним періодом 2015 р. (рис. 5) [1; 2].

Аналізуючи динаміку рис. 5, можна спостерігати тенденцію до збільшення усіх показників. Пенсійні виплати досягли свого максимуму в 2014 та 2017 рр. Ситуацію щодо динаміки пенсійних внесків та пенсійних виплат можна оцінювати як позитивну.

Отже, до основних проблем розвитку системи недержавного пенсійного страхування на сучасному етапі слід віднести такі:

- низький рівень довіри населення до нового фінансового ринку як споживача його послуг;
- недосконалість нормативно-правової бази з питань недержавного пенсійного страхування;
- невирішеність питань стосовно оподаткування та надання податкових пільг у системі недержавного пенсійного забезпечення;

- недостатня зацікавленість роботодавців у фінансуванні недержавних пенсійних програм для працівників;

- низький фінансовий рівень спроможності громадян брати участь у системі недержавного пенсійного забезпечення.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Слід зазначити, що, незважаючи на все це, НПФ протягом останніх років розвиваються досить динамічно та мають значний потенціал для по-

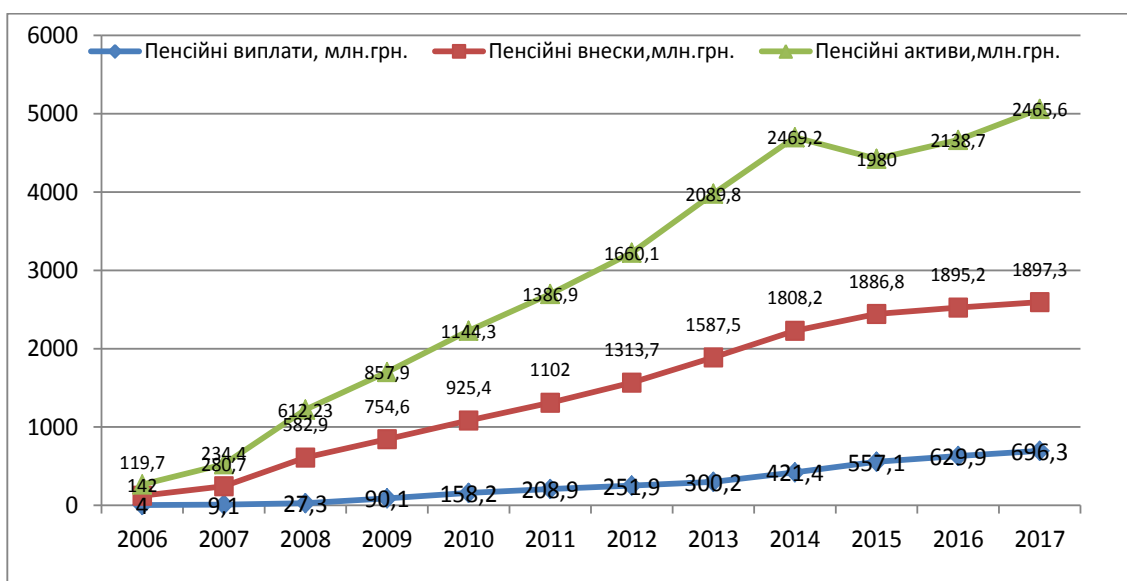

Рис. 5. Динаміка основних показників системи НПЗ за період 2006-2017 рр., млн. грн. [1; 2]

дальшого розвитку, але щоб подолати вищезазначені проблеми, необхідно передусім створити і розвивати в Україні серед населення культуру особистих фінансових накопичень. Отже, усунувши вищезазначені причини недостатнього розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення, а також здійснивши низку заходів нормативно-правового та організаційного врегулювання проблемних моментів, можна суттєво стимулювати подальший розвиток ринку недержавного пенсійного забезпечення і, відповідно, вплинути на прискорення економічного розвитку держави у цілому.

Бібліографічний список:

1. Голда Є.С. Сучасний стан та перспективи розвитку недержавних пенсійних фондів України. Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. 2013. № 16(205). С. 104–107.
2. Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення станом на 31.12.2017. URL: https://www.nfp.gov.ua/files/17_Dep_Repetska/NPF_IV_kv%202017.pdf.
3. Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення станом на 31.12.2016. URL: https://www.nfp.gov.ua/files/17_Dep_Repetska/NPF_IV_kv%202016.pdf.
4. Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення станом на 31.12.2015. URL: https://www.nfp.gov.ua/files/sekto/NPF_IV%D0%BA%D0%B2_2015.pdf.
5. Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення станом на 31.12.2013. URL: https://www.nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/NPF/NPF_IV_kv%202013.pdf.
6. Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення станом на 31.12.2012. URL: <https://www.nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/NPF/npz-2012r.pdf>.
7. Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення станом на 31.12.2011. URL: https://www.nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/NPF/npf_2011.pdf.
8. Сайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринку фінансових послуг. URL: <https://www.nfp.gov.ua/>.

References:

1. Holda Ye. S. Suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku nederzhavnykh pensiiynkh fondiv Ukrainy. – Visnyk Skhidnoukrainskoho natsionalnogo universytetu imeni Volodymyra Dalia № 16 (205) 2013. – S. 104–107.
2. Pidsumky rozvytku systemy nederzhavnoho pensiiynoho zabezpechennia stanom na 31.12.2017. URL: https://www.nfp.gov.ua/files/17_Dep_Repetska/NPF_IV_kv%202017.pdf.
3. Pidsumky rozvytku systemy nederzhavnoho pensiiynoho zabezpechennia stanom na 31.12.2016. URL: https://www.nfp.gov.ua/files/17_Dep_Repetska/NPF_IV_kv%202016.pdf.
4. Pidsumky rozvytku systemy nederzhavnoho pensiiynoho zabezpechennia stanom na 31.12.2015. URL: https://www.nfp.gov.ua/files/sekto/NPF_IV%D0%BA%D0%B2_2015.pdf.
5. Pidsumky rozvytku systemy nederzhavnoho pensiiynoho zabezpechennia stanom na 31.12.2013. URL: https://www.nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/NPF/NPF_IV_kv%202013.pdf.
6. Pidsumky rozvytku systemy nederzhavnoho pensiiynoho zabezpechennia stanom na 31.12.2012. URL: <https://www.nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/NPF/npz-2012r.pdf>.
7. Pidsumky rozvytku systemy nederzhavnoho pensiiynoho zabezpechennia stanom na 31.12.2011. URL: https://www.nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/NPF/npf_2011.pdf.
8. Sait Natsionalnoi komisii, shcho zdiisniue derzhavne rehuliuвання u sferi rynku finansovykh posluh. URL: <https://www.nfp.gov.ua/>.

Kulikova Ye.A.

Postgraduate Student at Department of Financial Management
and Stock Market,
Odessa National Economic University

DEVELOPMENT OF INDEPENDENT PENSION INSURANCE IN UKRAINE

Building an efficiently functioning non-state pension insurance system in Ukraine means creating a new powerful pension insurance mechanism. The significance of non-state pension funds is determined by their ability to be an essential source of support for social standards and, at the same time, an accumulator of domestic investment resources for the accelerated development of the national economy. The level of private pensions is an indicator of the economic and social situation of the population.

Non-state pension funds are created for the purpose of realization of pension insurance of citizens in the framework of social support of the elderly, namely, improving the quality of life of the population. Such support envisages the creation of an alternative opportunity to use the accumulative part of the pension with the highest efficiency. While it is possible to state that Ukrainian citizens, for various reasons, are in no hurry to transfer their funds to the NPF.

It should be noted that even in the face of the general negative attitude of the population, which is primarily due to the volatile, often volatile Ukrainian pension legislation, in recent years, interest in non-state pension funds from the side of citizens and organizations is increasing.

Thus, the main problems of private pension insurance system at present include the following:

- low level of public confidence in the new financial market as a consumer of its services;
- the imperfection of the legal and regulatory framework for non-state pension insurance;
- the unresolved issues regarding taxation and tax benefits in private pension system;
- the insufficient interest of employers in funding non-state pension schemes for employees;
- low financial level of citizens' ability to participate in the system of non-state pension provision.

It should be noted that despite all this, the NPF has developed dynamically in recent years and has a considerable potential for further development, but in order to overcome the above-mentioned problems, it is, first of all, to create and develop in Ukraine among the population the culture of personal financial savings. Therefore, eliminating the above-mentioned reasons for the insufficient development of the system of non-state pension provision, as well as taking a number of measures of regulatory and organizational regulation of the problem points, can significantly stimulate the further development of the market for non-state pension provision and, accordingly, affect the acceleration of the economic development of the state as a whole.